

Kutu 3.2

İşlenmemiş Gıda Enflasyonunda Yapısal Sorunlar ve Çözüm Önerileri

2018 yılı ilk yarısında tüketici enflasyonundaki yükselişe en belirgin katkı yaş sebze ürünleri öncülüğünde işlenmemiş gıda grubundan gelmiştir. 2018 yılının ilk çeyreğinde olumlu bir görünüm sergileyen işlenmemiş gıda fiyatları, ikinci çeyrekte özellikle taze sebze fiyatlarındaki yüksek ivmelenme kaynaklı olarak mevsim normallerinin çok üzerinde bir artış sergilemiştir (Tablo 1). Yılın ikinci çeyreğinde yaş sebze fiyatlarındaki yüksek artışta aşırı yağış, sel, dolu gibi meteorolojik faktörler ile patates ve domates gibi çeşitli ürünlerde gözlenen bitki hastalıklarının yol açtığı üretim kayıpları belirleyici olmuştur.

Bu kutuda, işlenmemiş gıda ürünlerinde gözlenen yüksek artışların arkasında yatan konjonktürel sebepler yapısal sorunlar merceğinden bakılarak değerlendirilmiş ve yapısal sorunlara çözüm olabileceği değerlendirilen politika önerileri tartışılmıştır. Bu çerçevede; dönemsel arz açıkları, stoklama ve fiyat spekülasyonu yapma davranışları, tedarik zincirindeki aracılardan çokluğu ve geri kalmış lojistik süreçler yapısal sorunlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Tablo 1: Ürün Grupları Bazında Yıllık Enflasyon (%)

Ürün Grupları	Mart 2018	Haziran 2018	2013-2017 Yılları Mart Ayları Ortalaması	2013-2017 Yılları Haziran Ayları Ortalaması
Gıda ve Alkolsüz İçecekler	10,37	18,89	9,89	11,12
İşlenmiş Gıda	14,42	14,47	9,15	9,29
İşlenmemiş Gıda	6,31	23,23	10,61	13,47
Taze Sebze	-2,29	83,58	11,96	14,20
Taze Meyve	4,79	4,15	12,06	17,40

Kaynak: TÜİK.

2018 yılının ikinci çeyreğinde işlenmemiş gıda fiyatlarındaki güçlü ivmelenmenin başlıca belirleyicisinin çeşitli taze sebze ürünlerindeki dönemsel arz açığı olduğu görülmektedir. Türkiye’de işlenmemiş gıda ürünlerinde zaman zaman ortaya çıkan arz açıklarının ani ve yüksek fiyat artışlarına sebebiyet vermesi asıl itibarıyla yapısal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Bu noktada, etkin ve dinamik bir tarımsal üretim planlaması yapılamaması önemli bir yapısal sorun olarak görülmektedir. Üretim planlaması yapılabilmesi için tarımsal istatistik, rekolte tahmini ve erken uyarı sistemi altyapısının güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, tarımsal istatistiklerin kapsamının genişletilmesi ve kalitesinin artırılması büyük önem taşımaktadır. Ek olarak, tarımsal rekoltenin dinamik olarak takibi ve tahminine imkân sağlayacak sistematik bir yapının kurulması da arz sürekliliğini ve fiyat istikrarını korumak için gerekli önlemlerin zamanında alınmasına katkı sağlayacaktır. Dönemsel arz açıklarına yol açan bir diğer yapısal sorun da özellikle yaş sebze ürünlerinde tarla-sera-tarla geçişlerinin iyi idare edilememesidir. Söz konusu geçişler kısa süreli de olsa arz açıklarına yol açmakta ve piyasada hüküm süren aracılara fiyat spekülasyonu yapma ve aşırı kazanç sağlama imkânı getirmektedir. Tarla-sera ve sera-tarla geçiş süreçlerinde arz sürekliliğinin sağlanması adına bütüncül bir yaklaşım geliştirilip uygulamaya konulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu çerçevede, mevcut seraların rehabilite edilmesi ve yeni modern seraların kurulmasının teşvik edilmesi öncelik taşımaktadır.

Türkiye’de patates, limon, kuru soğan ve elma gibi saklanabilir yaş meyve ve sebze ürünlerinin depolanması ve depolanan ürünlerin tedarik zincirine sokulması sürecinde zaman zaman piyasa aksaklıkları yaşanmaktadır. Söz konusu piyasa aksaklıkları, özellikle arz açığı olduğu dönemlerde, ilgili ürün fiyatlarında ani ve hızlı artışlara yol açabilmektedir. Bu çerçevede, lisanslı depoculuk ve ürün ihtisas borsacılığı sisteminin etkin olarak çalışmasının önemi vurgulanmalıdır. Söz konusu sistem uzun süre saklanabilen ve standardize edilebilen hububat ve baklagiller gibi tarım ürünlerinin depolanmasına ve derin bir piyasada ticaretine imkân vermektedir. Lisanslı depoculuk üreticinin finansmana erişimini kolaylaştırmakta, kayıt dışılığı azaltmakta, ürünün zamanlama ve miktar olarak dengeli şekilde piyasaya sürülmesine zemin hazırlamakta ve böylelikle saklanabilir gıda ürünleri piyasalarında sağlıklı ve istikrarlı fiyat oluşumuna katkı yapmaktadır (Songül ve Tümen, 2017). Ayrıca, patates ve kuru soğan gibi ürünlerin saklandığı doğal depoların düzenlenerek depoculuk faaliyetlerinin kayıt altına alınması da piyasa bozucu kolektif hareketlerin önüne geçilmesi açısından kritik önem taşımaktadır.

Türkiye’de işlenmemiş gıda ürünlerine ilişkin bir diğer yapısal sorun tedarik zincirindeki araçların çokluğu ve gelişmiş ülke uygulamalarının gerisinde kalan lojistik süreçlerdir. Birçok gelişmiş ülkede gıda üretimi, dağıtımı ve pazarlaması büyük ölçüde üretici birlikleri tarafından yapılırken, ülkemizde üretici birliklerinin tedarik zincirindeki payı son derece sınırlıdır. Türkiye’de tarımsal ürünlerin temini, taşınması, muhafaza edilmesi, ambalajlanması ve tasniflenmesi gibi pazarlamaya ilişkin fonksiyonların birçoğu araçlar tarafından yerine getirilmektedir. Bu durum bir taraftan üreticilerin araçlara olan bağımlılığını artırırken, diğer taraftan, pazarlama kanallarının uzamasına, maliyetlerin artmasına ve pazarlama payının yükselmesine sebebiyet vererek nihai tüketici fiyatını yukarıya çekmekte ve fiyat istikrarını bozmaktadır (Songül, 2017). Diğer yandan, küçük çiftçilerin genel olarak tüccara ve diğer araçlara borçlu olması ve tarımsal faaliyetini söz konusu kayıt dışı borçluluk üzerinden devam ettirebilmesi çiftçinin tarımsal katma değerden hak ettiği payı alamamasına yol açmaktadır. Bu durum da üretimi caydırmakta ve fiyatlar üzerinde yukarı yönlü baskı yapmaktadır.

İşlenmemiş gıda tedarik zincirindeki lojistik süreçlerin iyileştirilmesi bağlamında toptancı hallerinin modernizasyonu kritik önem taşımaktadır. Ülkemizde elverişsiz koşullarda faaliyet yürüten 175 toptancı hali, piyasa yapısını sığ ve parçalı hale getirmektedir. Belediye işletmeciliğine dayanan mevcut hal işletim modeli ve mülkiyet yapısı eksik rekabete yol açmaktadır. Ayrıca, hallerin mevcut konumları (ulaşım, lojistik, teknoloji gibi) değişen altyapı koşullarına uymamakta ve üretim ve tüketim noktaları arasında etkin dağıtımı sağlamak açısından yetersiz kalabilmektedir. Kısacası, mevcut durum uluslararası standartlar ve iyi uygulamalarla kıyaslandığında, verimlilik ve etkinliği arttırma anlamında iyileştirme alanları olduğu gözlenmektedir. Tüm bunların sonucu olarak da, işlenmemiş gıda ürünlerinde sağlıklı ve istikrarlı fiyat oluşumu sağlanamamakta, gıda güvenliği kontrol ve denetim hizmetleri hak ettiği ölçüde yapılamamaktadır.

Türkiye’de yaş meyve ve sebze ürünleri tedarik zincirindeki lojistik süreçlerin modernleştirilmesi amacı doğrultusunda sebze ve meyvelerin toptan ve perakende ticaretinde uyulması gereken standart uygulamalara ilişkin usul ve esaslar hakkında tebliğ 2017 yılında yayımlanmıştır. Söz konusu tebliğ çerçevesinde, meyve ve sebze ürünlerinin hasat sonrasında uluslararası normlara uygun tek ve çok kullanımlık ambalajlarla paketlenmesi, nakliye süreçlerinin iyileştirilmesi amacıyla soğutuculu araçlarla taşınması ve perakende satış noktalarında soğutuculu reyonlarda sergilenmesi hususlarında yeni standartlar belirlenmiştir. Bununla birlikte, uygulamada gecikmeler yaşandığı görülmektedir.

Sonuç olarak, işlenmemiş gıda ürünlerinde zaman zaman gözlemlenen ani ve yüksek fiyat artışları her ne kadar meteorolojik ve fenolojik faktörlerin doğal bir sonucu olarak görülse de, asıl itibarıyla işlenmemiş gıda üretiminde, depolanmasında ve tedarik zincirinde karşılaşılan yapısal sorunlar önem arz etmektedir. Meteorolojik ve fenolojik faktörlerin işlenmemiş gıda ürünleri fiyatları üzerindeki olumsuz etkilerinin, etkin ve dinamik bir üretim planlaması yapılarak, depolama faaliyetleri düzenlenerek, tedarik zincirindeki lojistik süreçler modernleştirilerek ve aracı sayısı azaltılarak en aza indirilebileceği düşünülmektedir.

Kaynakça

Songül, H. ve Tümen, S. (2017). Lisanslı Depoculuk Sistemi Fiyat İstikrarına Nasıl Katkı Sağlıyor? Merkez Bankası Güncesi Blog Yazısı.

Songül, H. (2017). Yaş Meyve-Sebze Tedarik Zincirinde Fiyat Oluşumu. Merkez Bankası Güncesi Blog Yazısı.